

Gabriela Goławska-Witkowska
Anna Rzczycka

Politechnika Gdańska

Kryzys subprime a sytuacja banków komercyjnych w Polsce

***Streszczenie.** Globalny kryzys finansowy pozostawił swój ślad nie tylko na uczestnikach rynku, uniemożliwił również prawidłowe działanie całej gospodarki. Mimo iż swój początek wiąże z amerykańskim segmentem najbardziej ryzykownych kredytów hipotecznych dotknął nie tylko Stanów Zjednoczonych, dotarł też do innych rozwiniętych państw, powodując spadek aktywności w narodowych gospodarkach.*

Konsekwencją tego jest koncentracja banków, również w Polsce, na dostosowaniu się do trudnych warunków otoczenia, w jakich przyszło im działać. Przejawia się to m.in. zaostrzoną polityką kredytową, wzbogaceniem portfela papierów skarbowych oraz NBP, naciskiem w kierunku pozyskiwania depozytów i kontroli kosztów.

1. Wprowadzenie

Sprawne i efektywne funkcjonowanie każdej gospodarki uzależnione jest przede wszystkim od bezpiecznego, stabilnego i nowoczesnego systemu bankowego. Zakłócenia w pracy systemu finansowego i zaburzenia efektywności świadczenia usług pośrednictwa finansowego negatywnie wpływają na sytuację przedsiębiorstw i gospodarstw domowych.

Najpoważniejszą konsekwencją niestabilności finansowej jest kryzys finansowy, często utożsamiany z kryzysem bankowym, gdyż w większości krajów rozwijających się system bankowy stanowi dominującą pozycję w systemie finansowym.

Po raz pierwszy od lat trzydziestych mamy do czynienia z globalnym charakterem kryzysu. Recesja bowiem objęła prawie wszystkie kraje. Na współczesny kryzys miało wpływ wiele poważnych zmian: niespójność w globalizacji, osłabienie roli państwa oraz rynku, swoboda interesów, nierównowaga płacnicza i handlowa, wzrost popytu na kredyt oraz papiery wartościowe, krótkowzroczność, brak jakichkolwiek reguł działania, kompromitacja nadzoru oraz agencji ratingowych.

Celem niniejszej publikacji jest analiza wpływu obecnego kryzysu finansowego na funkcjonowanie banków w Polsce.

2. Kryzys subprime

Rok 2007 na amerykańskim rynku kredytów hipotecznych uznaje się za początek kryzysu. Kryzys ten odcisnął piętno w całym globalnym systemie finansowym, a jego następstwa odczuwane są obecnie w spowolnieniu gospodarczym w skali globalnej. Kryzys przeniósł się do strefy realnej i powoduje spadek aktywności w narodowych gospodarkach wielu krajów.

U podstaw genezy problemu wystąpienia kryzysu finansowego na tak potężną skalę leży z pewnością polityka amerykańskiego oddziaływania na rynki. Początkiem i główną siłą napędową kryzysu było pęknięcie nadmuchiwanego bańki spekulacyjnej na rynku kredytów subprime w roku 2007. Ścisła definicja pojęcia subprime w prawodawstwie amerykańskim nie istnieje, aczkolwiek można wymienić kilka cech charakteryzujących ten sektor¹:

- niski rating kredytowy pożyczkobiorców,
- relacja wartości raty kredytu do miesięcznych dochodów gospodarstwa domowego wynosi ponad 40%,
- współczynnik LTV (ang. loan to value) powyżej 80%,
- średnia wielkość kredytu 100 tys. USD,
- uproszczone procedury udzielania kredytu, brak konieczności weryfikowania dochodu klienta (tylko oświadczenie),
- denominowanie zadłużenia w obcej walucie,
- wyższa marża kredytowa o około 200 punktów bazowych w porównaniu z sektorem prime.

Kwestią czasu było przeniesienie się problemów z rynku hipotecznego na pozostałe dziedziny, takie jak pożyczki międzybankowe, rynek walutowy i pa-

¹ F. Sabry, C. Okongwu, *How did we get here? The story of the credit crisis*, The Journal of Structured Finance, Winter 2009, Vol. 14, No. 4, s. 28–35.

pierów wartościowych. Czynnikiem, które spowodowały taki bieg spraw były między innymi²:

- niedoszacowanie wysokości ryzyka, które związane było z udzielaniem przez instytucje finansowe kredytów pod zastaw hipoteki klientom nieposiadającym zdolności kredytowej,
- nieodpowiednie oszacowanie wysokości ryzyka przez banki zajmujące się inwestycjami, które gwarantowały emisję papierów wartościowych zabezpieczanych kredytami hipotecznymi,
- niedoszacowanie poziomu ryzyka na rynkach finansowych, które miały charakter niższej awersji na ryzyko.

Zmiany warunków funkcjonowania rynków finansowych z ostatnich dwóch dekad XX wieku, mimo pozytywnego wpływu na system finansowy, w większym stopniu otworzyły go na problemy z niestabilnością. Kryzys bankowy, niezależnie jak rozumiany, jest problemem ogromnej wagi ze względu na dwa podstawowe czynniki: poważne konsekwencje spowodowane przez niego dla gospodarki danego kraju oraz niebezpieczeństwo przeniesienia jego skutków do innych krajów, m.in. przez sieć powiązań gospodarczych³.

Globalny kryzys finansowy pozostawił swój ślad nie tylko na uczestnikach rynku, uniemożliwił również prawidłowe działanie całej gospodarce. Mimo iż swój początek wiąże z amerykańskim segmentem najbardziej ryzykownych kredytów hipotecznych dotknął nie tylko Stanów Zjednoczonych, dotarł też do innych rozwiniętych państw. Doszło do tego, że w niektórych z nich konieczne się stało uruchomienie pomocy międzynarodowej.

3. Skutki kryzysu subprime a funkcjonowanie banków w Polsce

W początkowej fazie Polska, tak samo jak inne kraje rozwijające się, nie odczuła skutków kryzysu w sposób bezpośredni. W miarę pogłębiania się recesji w gospodarce światowej, kryzys zaczął stopniowo odznaczać swoje piętno na gospodarce polskiej, rozpoczynając od rynku kapitałowego.

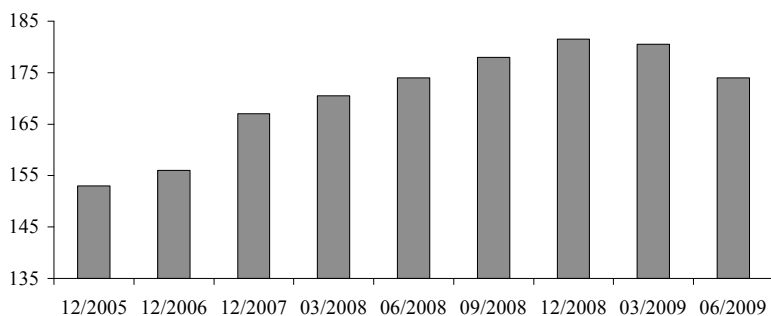
Globalny kryzys pogorszył atmosferę w polskim sektorze bankowym. Zagrożenia dotyczące ponadnarodowych instytucji finansowych, działających również na terenie Polski, spowodowały znaczne uszczerpienie zaufania wobec polskiego rynku finansowego.

² J. Nowakowski, T. Famulska, *Stabilność i bezpieczeństwo systemu bankowego*, Difin, Warszawa 2009, s. 79.

³ A. Ostalecka, *Kryzysy bankowe i metody ich przeciwdziałania*, Difin, Warszawa 2009, s. 48.

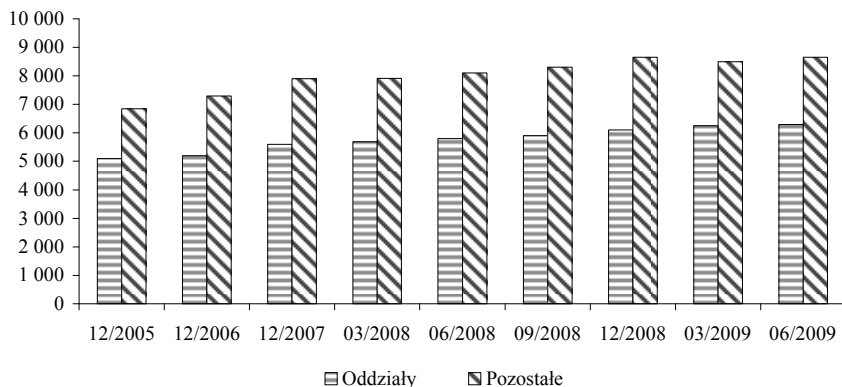

Do IV kwartału 2008 roku banki zwiększały zatrudnienie. Szczyt zatrudnienia w sektorze bankowym przypadł na IV kwartał 2008, by rozpocząć powolną redukcję od początku 2009 roku.

Wykres 1. Zatrudnienie w sektorze bankowym (w tys. osób)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych www.knf.gov.pl.

Wykres 2. Liczba placówek bankowych

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych www.knf.gov.pl.

Z końcem pierwszego półrocza 2009 roku działalność operacyjną prowadziło 579 banków spółdzielczych, 52 banki komercyjne oraz 19 oddziałów instytucji zajmujących się kredytami. W porównaniu z latami poprzednimi zmieniło się niewiele, znaczne zmiany były jednak planowane na koniec 2009 roku.

Tabela 1. Bilans sektora bankowego ogółem (mld zł)

Lata	06-2007	09-2007	12-2007	03-2008	06-2008	09-2008	12-2008	03-2009	06-2009
Suma bilansowa	728,177	776,768	792,777	838,999	875,231	934,956	1038,805	1075,603	1052,202
Aktywa									
Należności od sektora finansowego	127,429	138,171	125,204	127,449	120,345	120,501	107,145	102,241	94,83
Należności od sektora niefinansowego	368,28	401,18	421,746	453,713	485,039	524,269	587,667	622,028	614,631
Należności od sektora instytucji rządowych i samorządowych	21,118	19,592	21,422	20,202	19,41	20,182	24,605	24,48	25,071
Papiery wartościowe	137,842	142,5	135,644	142,73	145,55	168,265	180,926	190,215	201,196
Pasywa									
Zobowiązania wobec sektora finansowego	144,307	164,477	158,408	169,172	190,97	209,102	242,229	266,448	248,983
Zobowiązania wobec sektora niefinansowego	389,897	401,27	428,248	440,945	454,678	472,797	506,051	524,654	538,053
Zobowiązania wobec instytucji rządowych i samorządowych	44,566	53,305	44,706	51,506	53,325	56,211	53,516	59,344	59,498
Zobowiązania z tytułu emisji własnych papierów wartościowych	10,001	11,581	12,393	12,48	13,497	15,06	12,48	11,642	11,195
Kapitały (fundusze)	63,846	64,633	68,343	70,238	75,123	79,908	82,268	84,538	99,867

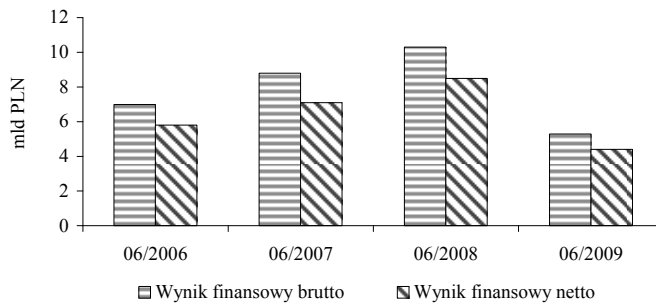
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych www.nbp.pl.

Banki, w momencie załamania na globalnym rynku finansowym, znajdowały się w dobrej sytuacji finansowej.

W analizowanym okresie suma bilansowa sektora bankowego zachowywała tendencję wzrostową, jednak w 2009 roku nastąpił spadek dynamiki wzrostu tej wielkości.

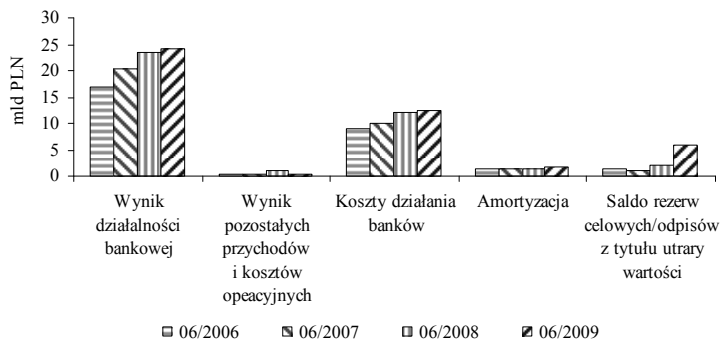
Dobre wyniki finansowe stały się załącznikiem przy tworzeniu rezerwy kapitałowej w bankach, w warunkach znikomej dostępności kapitału ze źródeł rynkowych, co umożliwiło absorpcję negatywnych efektów spowolnienia wzrostu gospodarczego.

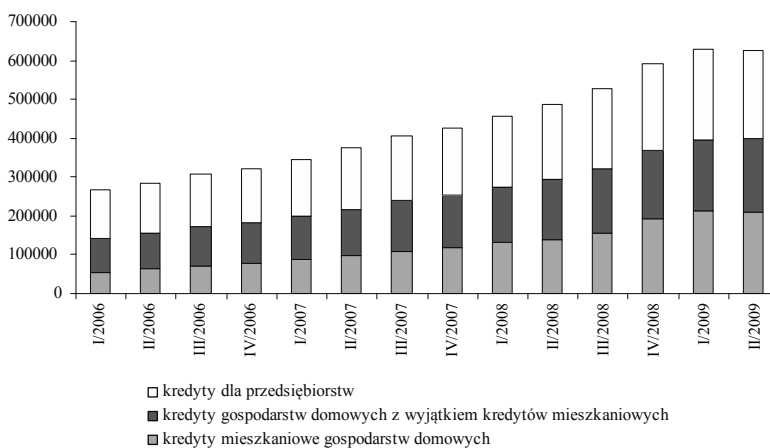
Wykres 3. Wynik finansowy brutto i netto sektora bankowego

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych www.knf.gov.pl.

Wykres 4. Elementy tworzenia wyniku sektora bankowego

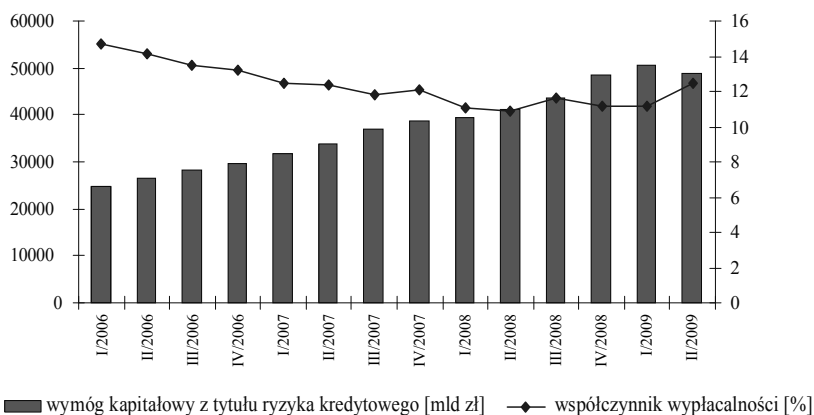
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych www.knf.gov.pl.

Wykres 5. Kredyty dla sektora niefinansowego (mld zł)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych www.knf.gov.pl.

Wykres 6. Zależność współczynnika wypłacalności od wymogów kapitałowych z tytułu ryzyka kredytowego

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych www.knf.gov.pl.

Gorsze perspektywy rozwoju gospodarczego i rosnąca niepewność na rynkach finansowych zaostrzyły politykę kredytową banków oraz zahamowały popyt na kredyty.

Spadek ten wynikał z silnego zaostżenia kryteriów i warunków udzielania kredytów oraz z wycofywania się banków z oferowania kredytów mieszkaniowych w obcych walutach. Zaostżenie warunków kredytowych wiąże się ze zwiększeniem wymogów kapitałowych banków, prawie w całości związanych z ryzykiem kredytowym, a jego celem jest długoterminowa stabilizacja sektora.

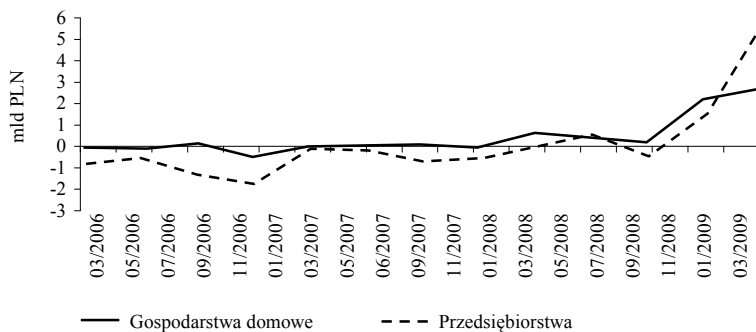
Zmniejszenie dynamiki kredytowej oraz zwiększenie kapitałowych wymogów wiąże się z zakończeniem boomu kredytowego oraz globalnym kryzysem gospodarczym (2007–2008).

Jedną z miar oceny ryzyka kredytowego jest wskaźnik kredytów zagrożonych, który jest odsetkiem kredytów zagrożonych w portfelu kredytowym.

Z początkiem 2009 roku poprawie uległa struktura dotycząca źródeł finansowania działalności bankowej.

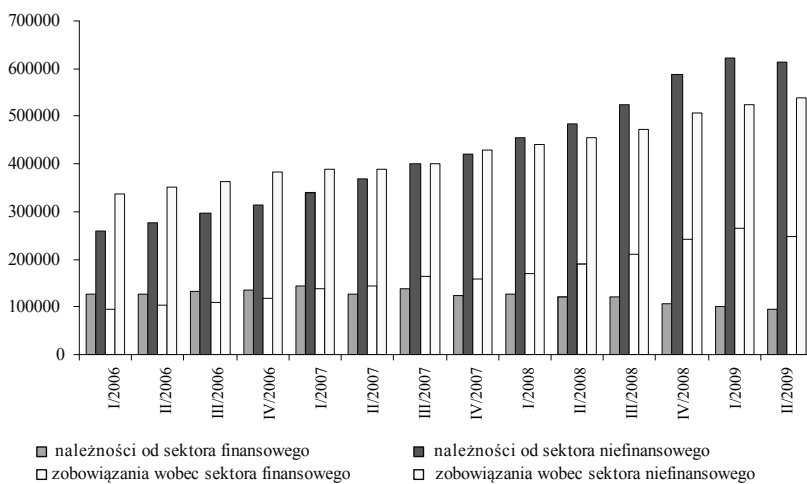
Zmiany poziomu należności od sektora finansowego są rezultatem większej awersji do ryzyka, spadku międzybankowego zaufania i trudności w finansowaniu działalności. Depozyty przedsiębiorstw nie wzrastały tak gwałtownie, jak depozyty gospodarstw domowych, co było wynikiem zaostżonych warunków co do uzyskania kredytów oraz gorszej sytuacji finansowej tychże przedsiębiorstw. Bardziej dynamiczny wzrost depozytów gospodarstw domowych wynikał zaś z uatrakcyjniania oferty depozytów oraz związanych z tym wyższych przychodów odsetkowych dopisywanych do rachunków deponentów. Poza tym utrzymujący się pomimo kryzysu wzrost płac oraz gorsza koniunktura rynku akcyjnego

powodowała dalsze wycofywanie środków ze strony funduszy inwestycyjnych w stronę systemu bankowego.

Wykres 7. Kwartalne zmiany kwot kredytów zagrożonych banków

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych www.knf.gov.pl.

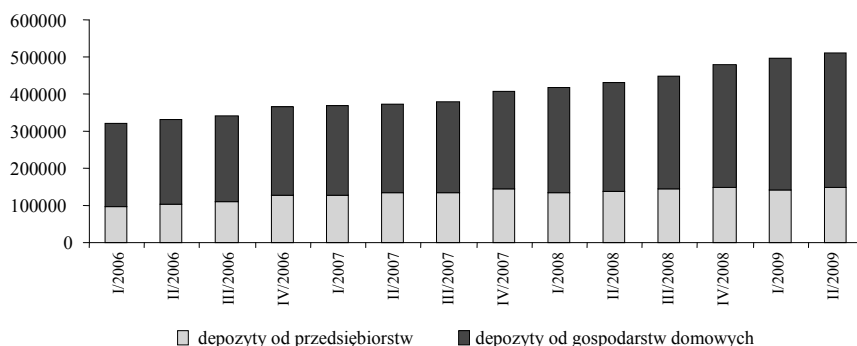

Wykres 8. Źródła finansowania sektora bankowego (mld zł)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych www.knf.gov.pl.

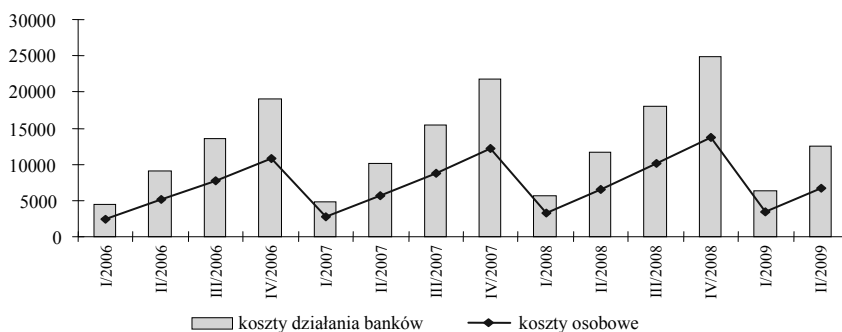
Na znaczeniu, jako forma pozyskiwania kapitału, tracą również zobowiązania z tytułu emisji własnych papierów wartościowych. Należy to łączyć ze spadkiem społecznego zaufania.

Dynamiczny rozwój działalności sektora bankowego zwiększył koszty jego działania. Główną przyczynę wzrostu stanowiły zwiększające się koszty osobowe.

Wykres 9. Depozyty sektora niefinansowego (mld zł)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych www.knf.gov.pl.

Wykres 10. Elementy kosztów działania sektora bankowego (mld zł)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych www.knf.gov.pl.

Bankom udało się utrzymać stosunkowo wysoki poziom efektywności działania, głównie dzięki poprawie wskaźnika kosztów operacyjnych (C/I).

Tabela 2. Wybrane wskaźniki efektywności działania sektora bankowego (%)

Rok	Stopa zwrotu z aktywów ROA	Stopa zwrotu z kapitału ROE – netto	Wskaźnik kosztów operacyjnych C/I
1	2	3	4
3-2006	1,75	25,90	55,90
6-2006	1,73	24,70	56,50
9-2006	1,74	23,70	57,10

cd. tab. 2

1	2	3	4
12-2006	1,74	22,50	58,60
3-2007	1,76	28,60	52
6-2007	1,83	27,50	54,10
9-2007	1,82	26,20	54,60
12-2007	1,88	22,50	56,30
3-2008	1,83	26,20	52,40
6-2008	1,91	27,30	52
9-2008	1,86	26,10	52
12-2008	1,49	21,20	54,70
3-2009	1,21	10,70	57,60
6-2009	0,97	11,30	55,50

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych www.knf.gov.pl.

4. Podsumowanie

Poddając analizie wpływ globalnego kryzysu na działalność polskiego sektora bankowego obserwujemy jego wielopłaszczyznowy wpływ: zarówno pośredni, jak i bezpośredni.

Ograniczona aktywność gospodarcza, słaba sytuacja finansowa przedsiębiorstw, ograniczony rynek pracy oraz idące z tym w parze pogorszenie nastrojów wśród przedsiębiorców i konsumentów, coraz gorsza sytuacja w sektorze finansów publicznych, niepewność na rynkach finansowych, niechęć do ryzyka znacznie pogorszyły perspektywy funkcjonowania sektora bankowego. Konsekwencją tego jest koncentracja banków na dostosowaniu się do trudnych warunków otoczenia, w jakich przyszło im działać. Przejawia się to m.in. zaostrzoną polityką kredytową, wzbogaceniem portfela papierów skarbowych oraz NBP, naciskiem w kierunku pozyskiwania depozytów i kontroli kosztów.

Okresy kryzysu, jakie miały miejsce w historii, uzmysłowiły zarówno kręgom rządzącym, jak i podmiotom korzystającym z usług bankowych, że załamanie w systemie bankowym jest niezmiernie groźne dla funkcjonowania gospodarki. Mobilizują więc rządy do podejmowania działań o charakterze systemowym, które mają zapewnić stabilność sektora bankowego oraz zminimalizowanie kosztów kryzysu finansowego, gdy do niego dojdzie.

